

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Тернопільський національний економічний університет

Факультет Обліку і аудиту

Кафедра аудиту, ревізії та аналізу

Міждисциплінарна курсова робота

на тему

«Судово – економічні експертизи в Україні: їх суть, завдання і методи проведення.»

Студент групи ОЕЕм-11

Зелененький В.І.

Науковий керівник:

Годованець Олександр
Віталійович

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Сутність і завдання судово – економічної експертизи.....	6
2. Методика судово – економічної експертизи та методи їх здійснення.....	18
3. Напрями вдосконалення методики судово – економічної експертизи.....	27
Висновки	36
Перелік використаних джерел	37

Вступ

Актуальність дослідження. Сучасний світ характеризується процесами глобалізації та формування нової геополітичної структури, що зумовлює зростання загроз політичного, екологічного, інформаційного й безумовно економічного характеру для молодих незалежних країн. Тому існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави багато в чому залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Основи такої політики визначає Закон України "Про основи національної безпеки України". Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, військова, економічна, науково-технічна, інформаційна тощо. Серед них, передусім, слід виділити економічну складову. Не випадково Конституція України проголошує, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. Характерною рисою сучасного суспільства є розвиток широкого кола господарських відносин, що регулюються нормами права та передбачають взаємну юридичну й економічну відповідальність. Цивілізований світ давно збагнув, що основою держави є правосуддя, яке надає населенню країни та суб'єктам господарювання захищеність і справедливість. Ефективний розвиток будь-якої держави є неможливим без системи економічних заходів дотримання законодавства у галузі господарської політики. На жаль, кардинальні реформи, що здійснюються в Україні, як свідчить статистика, супроводжуються криміналізацією суспільства та зростанням злочинності, особливо в економічній та фінансовій сферах, а це створює реальну загрозу національній безпеці країни. Тому дослідження реформ, що проводяться в Україні, показує необхідність підвищення ролі фінансово-господарського контролю як важливого інструменту забезпечення економічної безпеки

країни. За допомогою економічного контролю держава забезпечує достовірність і доступність інформації про основні показники роботи всіх суб'єктів господарювання та сприяє зменшенню протиправних дій у фінансово-господарській діяльності. Одним із важливих елементів економічного контролю є судово-економічні експертизи. ⁸ Для захисту законних економічних інтересів підприємств і окремих громадян у ринкових відносинах потрібні глибокі знання не тільки у правовій сфері, а й у сфері фінансів, ціноутворення, оподаткування, бухгалтерського обліку, економічного контролю та аудиту, аналізу господарської діяльності та інших галузях економіки. Використання цих спеціальних знань для захисту законних прав підприємств і громадян пов'язано, перш за все, з проведенням різних експертиз при вирішенні суперечок у судовому провадженні. Але, як свідчать дослідження, більшість менеджерів підприємств та пересічних громадян чітко не уявляють собі можливість судових експертиз у захисті своїх економічних прав та інтересів.

За останні роки питаннями вдосконалення теоретико-методологічних засад судово-економічних експертиз активно займаються багато вітчизняних учених, у тому числі такі, як: Капусник К. В., Мисака Г. В., Натуркач Н. Є., Отенко В. І., Понікаров В. Д., Світлоока В. Ф., Федчишина В. В., Хомутенко О. В. та інші.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового забезпечення судово-економічної експертизи як форми економічного контролю.

Суб'єктами судово-експертної діяльності є органи та особи, що призначають експертизу, судово-експертні установи в особі їх керівників, які організовують виробництво судової експертизи, і судові експерти, що виробляють експертизи.

Об'єктами судово-економічної експертизи є матеріальні, фінансові і трудові ресурси підприємства, умови їх збереження, зміст поточних операцій господарської діяльності підприємницької структури.

Відповідно до визначеної мети було поставлено такі завдання:

- розглянути сутність і завдання судово – економічної експертизи;
- визначити методики судово – економічної експертизи та методи їх здійснення;
- розглянути практичні рекомендації щодо вдосконалення правового забезпечення діяльності судових експертів- економістів в Україні.

Курсова робота складається із вступу, трьох питань, висновку та списку використаної літератури.

1. Сутність і завдання судово – економічної експертизи

Більшість порушень фінансово-економічного законодавства як юридичними, так і фізичними особами знаходить своє відображення в документах бухгалтерського та податкового обліку. Тому для розслідування економічних злочинів, а також для об'єктивного розгляду господарських суперечок у суді або господарському суді, окрім юридичних знань, необхідні, перш за все, спеціальні знання в галузі бухгалтерського та податкового обліку. Саме з цієї причини багато років великий клас судових експертиз, об'єктом якого є первинні облікової документи, реєстри бухгалтерського та податкового обліку, фінансова звітність традиційно в юридичній літературі та слідчій практиці називався судово-бухгалтерською експертизою. Але спираючись на дані бухгалтерського та податкового обліку експерти-бухгалтера з розвитком ринкових відносин і ускладненням економічних правопорушень поступово стали вирішувати практично всі економічні питання пов'язані з оподаткуванням, кредитуванням, ціноутворенням, зовнішньоекономічними відносинами та іншими сферами господарської діяльності підприємств, установ і організацій. І як вже підкреслювалось, назва цього класу була змінена на судово-економічну експертизу.

Під терміном "судово-економічна експертиза" треба розуміти процесуальну форму дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських та податкових реєстрів та фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають при розслідуванні економічних злочинів та судовому розгляді господарських суперечок. Судово-економічна експертиза є найбільш поширеним видом судових експертиз. Необхідність у судово-економічній експертизі виникає як під час судового розгляду цивільних справ із майнових питань, розгляду справ про

адміністративні правопорушення в галузі фінансів і підприємницької діяльності, так і при розслідуванні кримінальних справ про злочини у сфері господарської діяльності. У процесі проведення експертиз цього виду аналізується виробнича та фінансово-господарська діяльність підприємств, установ і організацій, які допустили збитки, втрати, привласнення цінностей, порушення фінансової, платіжної та бюджетної дисципліни, безгосподарність, і визначається матеріальна відповідальність за заподіяну шкоду. Судово-економічна експертиза характеризується: процесуально-правовим змістом; характером використаних спеціальних пізнань. Процесуально-правовий зміст експертизи полягає у визначенні її як процесу, керованого системою правил, закріплених законодавчо. Із процесуально-правового погляду судово-економічна експертиза нічим не відрізняється від інших судових експертиз. Характер використання спеціальних пізнань полягає у реалізації певних знань у різних галузях економіки, бухгалтерського і податкового обліку, аналізу господарської діяльності, ревізії та контролю. Ці особливості, пов'язані із застосуванням спеціальних знань, виділяють судово- економічну експертизу в окремий самостійний вид судових експертиз. Серед основних загальних завдань, які вирішує судова експертиза, можна виділити такі класи:

1. Завдання, пов'язані з ідентифікацією об'єктів. Наприклад, встановлення посадової особи, яка відповідає за здійснення та документальне оформлення незаконної господарської операції.

2. Діагностичні завдання полягають у виявленні механізму події, встановленні часу, способу та послідовності дій, що призвели до правопорушення, якісних і кількісних характеристик зчинених діянь. Наприклад, розкриття механізму розкрадання товарно-матеріальних цінностей або грошових коштів, розрахунок суми завданого збитку. Сутність судово-економічної експертизи полягає дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в

галузі економіки, з метою надання висновку стосовно кола питань, що були поставлені органами дізнання, досудового слідства чи суду 3. Завдання пов'язані з експертною профілактикою, тобто діяльністю з виявлення обставин, що сприяли скоєнню правопорушень (злочинів), та розробці заходів з їх усунення. Наприклад, розробка на основі експертного дослідження рекомендацій з удосконалення первинного обліку товарно-матеріальних цінностей та організації контрольних перевірок окремих груп матеріалів з метою їх збереження у складах та коморах. Як важливий інструмент захисту законних інтересів громадян і суб'єктів господарювання, судово-економічна експертиза виконує цілу низку конкретних завдань, зокрема: дослідження документів із метою перевірки і виявлення фактів і розміру нестачі чи лишків товарно-матеріальних цінностей, грошових ресурсів, а також часу і місця виникнення нестачі чи лишку; вивчення та аналіз змісту документів для експертного висновку про обґрунтованість списання на виробництво сировини, матеріалів і законність руху готової продукції; встановлення фактів порушення фінансової дисципліни для експертного висновку по суті; визначення наявності й причин необ'єктивного відтворення в звітах об'єму виробничої діяльності, виконуваної роботи, кількості виготовленої продукції; визначення правильності чи хибності з позиції закону здійснення бухгалтерських операцій і виявлення дійсного стану розрахунків між підприємствами, організаціями; встановлення негативних економічних наслідків зловживань службових осіб, матеріальної шкоди, тяжкості цих наслідків для виробничих процесів та причин зловживань; виявлення аномалій в бухгалтерському обліку, методиці обліку, застосованій на даних підприємствах, в організаціях, установах; встановлення причин, що призводять до відхилень від норми в обліку та звітності; визначення відповідності господарських операцій чинному законодавству; встановлення в межах своєї компетенції умов, що сприяють вчиненню зловживань та інших протиправних дій працівниками облікового апарату підприємства; розробка пропозицій, спрямованих

на запобігання порушень законів, зловживань і виявлення причин їх у господарській діяльності. Проведення судово-економічної експертизи доручають досвідченим спеціалістам, вченим, які володіють професіональними знаннями, застосовують наукові методи досліджень.

Оптимальні рішення в будь-якій сфері людської діяльності не можуть бути прийняті без урахувань вагової думки експертів, тобто кваліфікованих фахівців у відповідних галузях знань. Тому інститут експертів існує практично на всіх рівнях управління – від вирішення глобальних державних проблем до розв'язання повсякденних господарських питань. Правові, організаційні і фінансові засади наукової експертної діяльності, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення науково-технічної експертизи в нашій країні визначає Закон України "Про наукову і науково-технічну експертизу" від 10 лютого 1995 року. Основними завданнями науково-технічної експертизи є:

- 1) об'єктивне і комплексне дослідження об'єктів експертизи;
- 2) перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства; Під науковою і технічною експертизою розуміють діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів ;
- 3) оцінка об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам економічної безпеки, економічної діяльності;
- 4) аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок;

5) прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і економічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи;

б) підготовка науково обґрунтованих експертних висновків. Основними принципами наукової експертизи є: компетентність і об'єктивність осіб, установ та організацій, що проводять експертизу; врахування норм і правил технічної безпеки, вимог стандартів, міжнародних угод; експертиза громадської думки з питання щодо предмета експертизи, її об'єктивна оцінка; відповідальність за достовірність і повноту аналізу, обґрунтованість рекомендацій експертизи.

Суб'єктами наукової і науково-технічної експертизи є замовники, організатори експертизи, а також експерти. Замовниками експертизи можуть бути органи влади, підприємства, організації та громадяни, зацікавлені у проведенні такої експертизи. Організаторами наукової експертизи є фізичні та юридичні особи, які на підставі доручення чи договору з замовником організують і проводять експертизу і подають експертні висновки. Експертизу можуть проводити: органи виконавчої влади в межах своєї компетенції; підприємства, установи та організації всіх форм власності, тимчасові творчі колективи, що здійснюють наукову і науково-технічну

Експерти – фізичні особи, які мають сертифікат на проведення науково-технічної експертизи або інший документ, що його замінює, високу кваліфікацію, знання з даної галузі науки або техніки, володіють методикою науково-експертної оцінки, безпосередньо здійснюють науково-технічну експертизу та персонально відповідають за достовірність, повноту, об'єктивність аналізу, обґрунтованість рекомендацій відповідно до вимог завдання на проведення експертизи та чинного законодавства діяльність, спеціалізовані експертні організації; окремі експерти, групи експертів та експертні ради. Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджувальних питань. До проведення експертиз експерти залучаються

на підставі договорів або контрактів. Не дозволяється поєднання в одній особі функцій автора розробки чи іншим чином зацікавленої особи та її експерта. Обов'язковій науковій і науково-технічній експертизі підлягають: національні та державні наукові і науково-технічні програми; міжнародні науково-технічні програми, що реалізуються на підставі міжнародних договорів України в межах її території; галузеві і міжгалузеві програми у сфері науково-технічної діяльності; інформаційні програми та проекти державного значення. Науково-технічні експертизи можуть проводитися у формі державної, громадської та інших експертиз і складатися із декількох самостійних видів експертних досліджень.

Статус науково-технічної експертизи мають також експертизи заявок на отримання охоронних документів (патентів, свідоцтв) на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, промислові зразки тощо). Особливою сферою застосування спеціальних знань висококваліфікованих фахівців є судово-експертна діяльність. Під час досудового слідства, дізнання та судового розгляду кримінальних і цивільних справ чинне законодавство важливе місце відводить науковим методам збору доказів. Одним із таких методів є проведення судових експертиз. Судову експертизу від експертиз, що здійснюються в інших сферах діяльності, відрізняють такі ознаки: дотримання спеціальних процесуальних норм, які визначають права та обов'язки експерта й органу, який назначив експертизу, а також правила підготовки матеріалів на експертизу, її призначення та провадження; Відповідно до статті 1 Закону України "Про судову експертизу" судова експертиза визначається як дослідження досвідченим фахівцем-вченим, експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду проведення дослідження, яке ґрунтується на використанні спеціальних знань у різних галузях

науки, техніки, економіки, мистецтва чи ремесла; надання на підставі дослідження висновку, який має юридичну силу джерела доказів.

Судова експертиза є самостійною процесуальною формою отримання нових і перевірки (уточнення) тих речових доказів, які вже мають правоохоронні органи. Правовою основою призначення та проведення судових експертиз є Закон України "Про судову експертизу" (від 27.02.94), Кримінально- процесуальний (КПК), Цивільний процесуальний (ЦПК) та Господарський процесуальний (ГПК) кодекси України. Усі судові експертизи можна класифікувати за такими ознаками: за місцем проведення, за організацією та послідовністю призначення, за складом експертів, за обсягом дослідження та характером спеціальних знань (рис.1).

За місцем проведення судові експертизи поділяються на експертизи, що проводяться в експертних установах, та експертизи, що проводяться поза експертними установами, оскільки чинне законодавство дозволяє залучати до виконання експертиз спеціалістів, які володіють певними знаннями, необхідними для вирішення питань, що виникли з конкретної справи. Загальний перелік основних видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцями науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України. За організацією проведення експертизи поділяються на основні та додаткові.

Основною є експертиза, що повністю вирішує всі питання зі справи, яка розслідується або перебуває в судочинстві. Додаткова експертиза проводиться залежно від ситуацій, які виникають в процесі попереднього слідства або судового розгляду справи і викликані необхідністю вирішення експертизою додаткових питань чи внаслідок неповноти дослідження основною експертизою всіх поставлених питань або неконкретних відповідей на них. У постанові (ухвалі) про призначення додаткової експертизи необхідно зазначити,

які висновки експерта вважаються неповними чи неясними або які обставини зумовили необхідність розширення експертного дослідження. Проведення додаткової експертизи може бути доручено тому самому або іншому експертові. Як правило, додаткова експертиза призначається після розгляду судом (слідчим) висновку первинної експертизи, коли з'ясується, що усунути неповноту або неясність висновку через допит експерта неможливо. У випадках, коли виникає необхідність провести дослідження нових об'єктів або інших обставин справи призначається нова експертиза, яка не є додатковою.

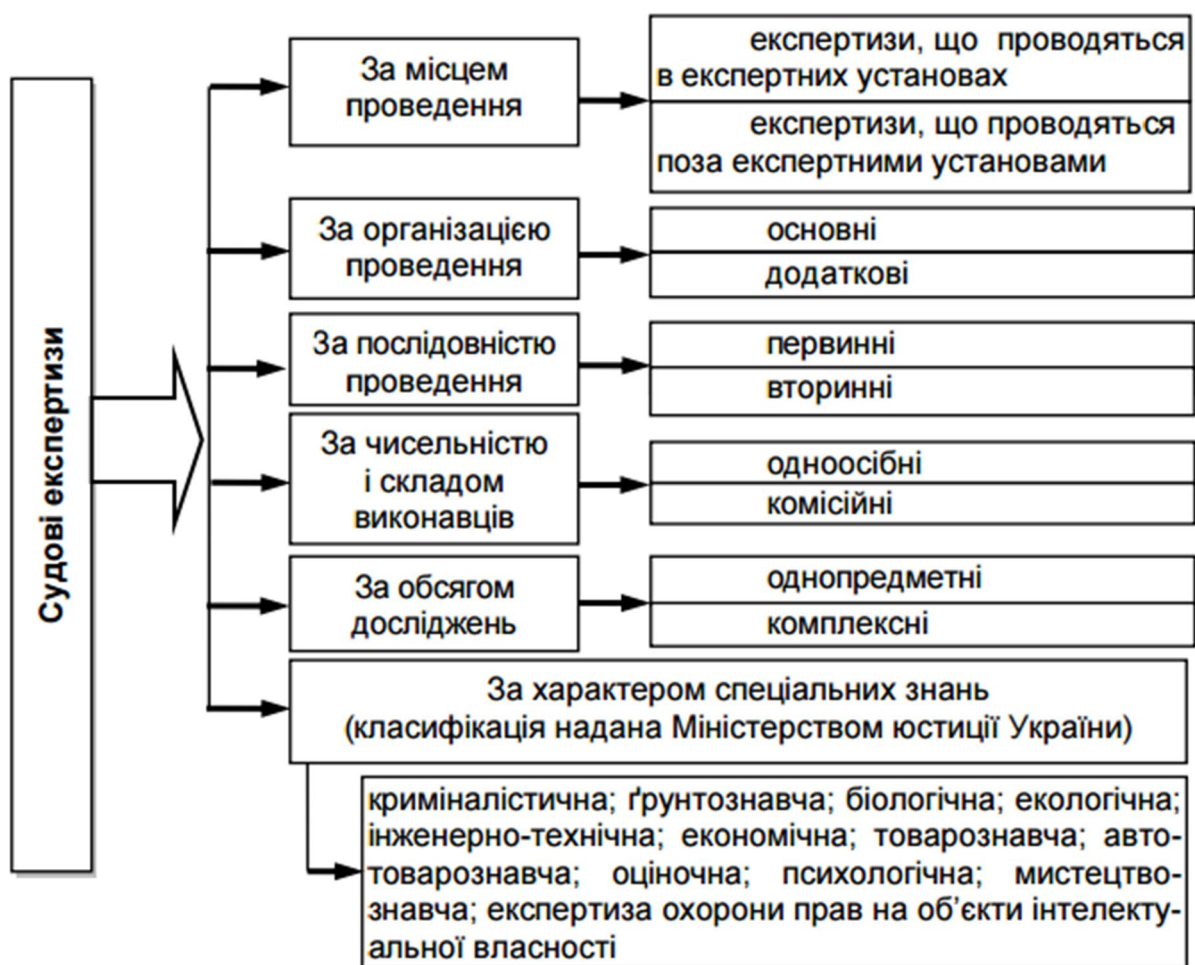

Рис. 1. Класифікація судових експертиз

За послідовністю проведення експертизи діляться на первинні та повторні. Судові експертизи За місцем проведення експертизи, що проводяться поза експертними установами За організацією проведення

основні додаткові За послідовністю проведення первинні вторинні За чисельністю і складом виконавців За обсягом досліджень однопредметні комплексні За характером спеціальних знань (класифікація надана Міністерством юстиції України) криміналістична; ґрунтознавча; біологічна; екологічна; інженерно-технічна; економічна; товарознавча; авто товарознавча; оціночна; психологічна; мистецтвознавча; експертиза охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності експертизи, що проводяться в експертних установах одноосібні комісійні. Первинними називають експертизи, при проведенні яких всі об'єкти досліджуються вперше. Повторні призначаються за тією ж справою та вирішують ті ж самі питання, що й первинна експертиза, висновки якої визнані необґрунтованими чи викликають сумніви. Це можливо в тих випадках, коли висновок первинної експертизи суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних дій, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. За чисельністю і складом виконавців судові експертизи поділяються на одноосібні та комісійні. Одноосібну експертизу проводить тільки один експерт.

Комісійна призначається в тих випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів – фахівців у одній галузі знань. У разі призначення для проведення експертизи двох чи більше експертів того самого фаху одному з них керівник експертної установи (структурного підрозділу) надає право координувати діяльність інших експертів, розробляти спільний план досліджень і керувати нарадою експертів. Керівник групи експертів не користується будь-якими перевагами перед іншими експертами у вирішенні поставлених завдань. Комісія експертів дає загальний висновок за умови згоди з ним кожного з експертів, які брали участь у дослідженні. Може бути даний також один висновок, що містить точку зору частини експертів,

які брали участь у комісії. Експерти, які не згодні з поглядами інших експертів, дають висновок окремо. Як правило, комісійною є повторна експертиза. За обсягом досліджень експертизи поділяються на одно предметні та комплексні.

Однопредметні досліджують один вид діяльності, та комплексні, що досліджують питання різних галузей спеціальних знань, поєднаних однією справою. Комплексна експертиза призначається в тих випадках, коли необхідно провести дослідження за участю, як правило, декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань. Виконання комплексних експертиз обумовлене потребою розв'язання саме практичних питань. Під час проведення комплексних досліджень експерти використовують дані кількох галузей знань, застосовуються різні науково-технічні методи і прийоми; у дослідженні, як правило, беруть участь кілька спеціалістів, які репрезентують різні галузі знань. У змісті комплексного дослідження слід розрізнити три сторони: оперативно-тактичну, наукову і процесуальну. Комплекс досліджень речових доказів у справі може бути здійснений шляхом призначення кількох різних за своїм предметом експертиз, наприклад, економічної, почеркознавчої, товарознавчої. Науковий аспект полягає в тому, що використовуються дані і методи різних наук для розв'язання практичних питань. Із процесуального погляду комплексні експертизи, як правило, можуть бути виконані лише спеціалістами у різних галузях знань. Завданням комплексної експертизи є розв'язання питань, які належать до суміжних знань експертів, тобто таких, що лежать у спільній площині кількох (двох і більше) галузей знань. Вирішення суміжних питань потребує, як правило, експертного дослідження з використанням різних методів та участю одного або кількох спеціалістів, які у своїй діяльності керуються даними різних галузей знань. Комплексні експертизи мають виконуватися на основі спільно визначеної для даної конкретної експертизи методики

експертного дослідження. За встановленими правилами експерти, котрі проводять комплексну експертизу, складають один акт експертизи, відповідаючи за його зміст та зроблені на основі дослідження висновки. Перевага комплексного дослідження полягає в тому, що тут досягається всебічність вивчення (дослідження) речових доказів та завдяки цьому більша вірогідність вирішення поставленого перед експертизою завдання. Складання єдиного висновку комплексної експертизи є більш доцільним, тому що в цьому разі в одному документі в узагальненому і систематизованому вигляді даються повні відповіді на поставлені перед експертизою питання. Це значно полегшує використання й оцінку експертного висновку для слідчих та суддів. Перевага комплексного дослідження також полягає в можливості координування роботи кількох експертів під час розв'язання єдиного питання, у можливості діяти за одним узгодженим планом, використовуючи різні науково-технічні методи. Враховуючи цю обставину, під час проведення комплексних досліджень бажано, аби самі експерти обирали керівника експертної комісії для координації своєї роботи. За характером спеціальних знань судові експертизи вельми різноманітні, тому що питання, які виникають в ході розслідування чи судочинства, можуть відноситися до будь-якої галузі спеціальних знань. Експертизи за цією ознакою надзвичайно багатоосяжні, як і сфери людської діяльності, тому єдиної наукової їх класифікації не існує. Так, Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень Міністерства юстиції України від 30.12.04 надає класифікацію основних видів експертиз.

З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики експертні установи можуть організувати проведення інших видів експертизи (крім судово-медичної та судово-психіатричної). До недавнього часу економічна експертиза мала назву бухгалтерської. Але з розширенням кола економічних завдань, що ставилися перед

експертами-бухгалтерами, виникла нагальна необхідність зміни назви цього виду експертизи. Тому рішенням Президії науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 30.01.01 судово-бухгалтерську експертизу було перейменовано на судово-економічну. Причому, у цьому виді судової експертизи було виділено три види спеціальностей (табл 1).

Таблиця 1

Спеціальності судово-економічної експертизи

№ п/п	Види судових експертиз	Індекси експертних спеціальностей	Види експертних спеціальностей
11.	Економічна експертиза	11.1	Дослідження документів бухгалтерського та податкового обліку і звітності
		11.2	Дослідження документів про фінансово-кредитні операції
		11.3	Дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій

Окрім того, відповідно до чинного законодавства за дорученням правоохоронних органів (у тому числі для вирішення питання про порушення адміністративної чи кримінальної справи), посадових осіб Державна фіскальна служба України, Державної виконавчої служби, на замовлення адвокатів, захисників та осіб, які самостійно захищають свої інтереси, та їх представників, нотаріусів, банківських установ, страхових компаній, а також інших юридичних і фізичних осіб можуть виконуватись експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи. Результати експертних досліджень викладаються в письмових висновках спеціалістів, а також можуть надаватися у вигляді рецензій.

2. Методика судово – економічної експертизи та методи їх здійснення.

Проведення судово-економічних експертиз та використання спеціалістів є необхідним для документування злочинної діяльності в сфері економіки, оскільки вони надають докази для судового розслідування. При виявленні і доказуванні порушень, які сприяли економічним зловживанням, розробленні рекомендацій та їх реалізації слідчому та експерту-економісту необхідно керуватися фундаментальними фінансово-бухгалтерськими поняттями, оскільки вони знаходяться у безпосередньому зв'язку зі змістом роботи в економічній галузі правоохоронного органу, судово-експертної установи та бухгалтерії.

Аналіз ревізійної та експертної практики дозволяє вказати на основні способи викривлення облікових даних, що використовуються з метою розкрадання сировини, матеріалів, грошей в умовах обробки бухгалтерської інформації на електронно-обчислювальній техніці:

- підробка даних шляхом заниження прибутку або завищення видатку матеріальних цінностей в ПЕОМ;

- навмисні помилки, підробки в процесі кодування первинних документів;

- викривлення облікових даних щодо сировини, матеріалів шляхом введення в електронно-обчислювальних машинах даних документів, які раніше пройшли обробку, або фальсифікованих документів;

- підробка кодів номенклатурних номерів у первинних документах.

Для виявлення вказаних помилок доцільно використовувати первинні документи, а також контрольні програми ПЕОМ, які є по суті обліковими реєстрами хронологічних записів.

Про можливі розкрадання державної чи колективної власності при використанні обліку матеріалів на електронно-обчислювальних машинах свідчать такі ознаки:

— відсутність необхідних реквізитів та наявність виправлень у первинних документах, які направляються на обробку на електронно-обчислювальну техніку;

— суперечливість даних первинних документів та даних ПЕОМ;

- невідповідність підсумків дебетового і кредитового обігу контрольних даних ПЕОМ;

- відсутність на видаткових документах штампа про погашення. До помилок, зловживань, вчинених при проведенні інвентаризації

відносяться:

- незалучення спеціалістів виробництва в роботі інвентаризаційних комісій, що знижує якість інвентаризацій;

— визначення результатів інвентаризації комісією лише у сумарній формі;

- здійснення необґрунтованих прийому та відпуску цінностей у процесі інвентаризації;

- приписки в інвентаризаційних відомостях матеріалів, яких не вистачає;

передача інвентаризаційній комісії раніше вже описаних матеріалів;

пред'явлення цінностей, які отримані в борг в інших організаціях;

- надання безтоварних накладних на відпуск цінностей іншим організаціям.

Згадані приписки можна виявити проведенням загальної інвентаризації у декількох взаємопов'язаних матеріально відповідальних осіб, порівнянням записів про залишки одних і тих же найменувань матеріалів в інвентарних описах на початок та на кінець облікового періоду, а також порівняння різних примірників одного опису.

Крім наведених ознак зловживаннями можуть бути:

Невідповідність кількості цінностей, вказаних на сторінках, кількості, зазначеній комісією у підсумку;

відсутність в інвентаризаційних описах підписів матеріально відповідальних осіб про те, що всі документи пред'явлено комісії;

- відсутність підпису осіб, яким передано матеріальні цінності
Всі види контролю взаємопов'язані та доповнюють один одного.

На практиці вони використовуються у різному порядку, чим досягається краща ефективність контролю. У процесі проведення ревізії інспекторами застосовуються способи та прийоми дослідження документів і даних бухгалтерського обліку, які дають можливість викрити недоліки та зловживання в роботі господарюючих суб'єктів. Основними з них є:

- перевірка дотримання вимог нормативних актів щодо оформлення тексту облікових документів;

арифметична перевірка;

зустрічна перевірка та співставлення документів;

відтворення кількісно-сумарного обліку;

контрольна перевірка;

хронологічний аналіз господарської діяльності.

Перевірка дотримання вимог нормативних документів полягає в тому, щоб виявити відповідність документів формі, яка встановлена для даної господарської операції. Це також дозволяє визначити справжність документів, реквізитів у них та проведених записів. Крім того вона надає можливість виявити факти підчисток на документі, травлення, дописок та інших текстових і цифрових записів, відтисків печаток й штампів.

При нормативній перевірці визначається правильність ціни, розміру податку, розцінок, ставок накладних витрат, норм природного збитку та їм подібних. Порушення нормативів по таких реквізитах можуть мати ознаки матеріальних чи службових зловживань. Дослідження цих операцій дозволяє виявити їх правомірність або порушення правил виконання, що може мати ознаки розкрадання державного

чи колективного майна, приховання нестачі або надлишків матеріалів, сировини чи інших цінностей.

Арифметична перевірка полягає в тому, що особа, яка проводить перевірку, контролює правильність підсумкових показників, результати різних підрахунків щодо виробничої чи торгівельної діяльності. Така перевірка дозволяє виявити неправильність підрахунків відсотків, підсумків та інших сумарних даних.

Зустрічна перевірка передбачає співставлений різних документів, які відображають проведення однієї чи взаємопов'язаних операцій. Кожна господарська операція як поза межами, так і всередині господарюючого суб'єкта оформляється первинними документами, які фіксуються в бухгалтерському обліку. При проведенні зустрічної перевірки і співставленні даних різних документів виявляються приписки та інші порушення.

Відтворення кількісно-сумарного обліку використовують у тих випадках, коли облік руху товарно-матеріальних цінностей ведеться в грошовому вимірі. На підставі первинних документів відтворюють проведені розрахункові операції щодо об'єкта вивчення, визначають документальний залишок товарно-матеріальних цінностей, який порівнюється з результатами інвентаризації, що дозволяє уточнити фактичний рух окремих матеріальних цінностей та викрити можливу їх нестачу чи надлишок. Застосування цього прийому дозволяє виявити факти розкрадань за рахунок пересортування товарно-матеріальних цінностей. Крім того він застосовується при відсутності зведених бухгалтерських документів та занедбаності аналітичного обліку.

Контрольна звірка полягає в тому, що за початковий залишок беруться результати інвентаризації на початок періоду, який ревізується, до нього додається документальне надходження та виключення витрат, чим отримують документальний залишок, який звіряється з результатами

останньої інвентаризації. Якщо фактична кількість товарно-матеріальних цінностей по акту інвентаризації не перевищує його максимального залишку, то стан діяльності суб'єкта господарювання вважається нормальним. Виявлення надлишку свідчить про наявність неврахованих товарно-матеріальних цінностей.

Хронологічний аналіз господарських операцій використовується при необхідності простеження за рухом товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів за конкретний період. Такі аналізи проводяться по певних господарських операціях за кожний день шляхом співставлений залишків на початок дня, приходу, витрат за день і виведення залишку на кінець дня. Хронологічне дослідження по днях дає можливість відтворити реальність проведених операцій, а також правильність оформлення та достовірності документів, які відображають товарно-фінансові операції.

Аналіз діяльності суб'єктів підприємницької діяльності дозволяє дослідити економічні явища та причини, які обумовили одержані результати діяльності, а також визначити ступінь виконання виробничих завдань, правильність їх обґрунтування, виявити резерви та розробити заходи щодо їх застосування.

Для виявлення економічної злочинності перераховані вище прийоми використовуються комплексно. Вони набувають особливої актуальності, оскільки в процесі формування ринкових відносин значно поширились зловживання у сфері приватизації державного майна, фінансування, ціноутворення, підприємництва, банківської, зовнішньоекономічної діяльності та оподаткування.

Предметом судово-економічних експертиз є фактичні дані про допущені правопорушення економічного характеру:

зловживання у веденні бухгалтерського обліку і контролю, в організації виробництва, розподілу продукції;

порушення методики і нормативів при плануванні, фінансуванні і кредитуванні господарської діяльності;

завдання підприємницькій діяльності матеріальної шкоди або перешкоджання своєчасному виявленню фактів, які спричиняють до неефективного, збиткового виробництва.

Об'єктом дослідження судово-економічних експертиз є інформація, що міститься в певних процесуальних матеріалах, первинних зведеннях, звітних бухгалтерських документах, установчих, реєстраційних, договірних, фінансових, банківських, планово-економічних, статистичних, ревізійних, Інвентаризаційних, митних, приватизаційних! податкових та подібних їм матеріалах.

Методами експертизи є нормативна, арифметична, реквізитна перевірки, порівняльний аналіз даних бухгалтерського обліку, моделювання та аналізу господарської діяльності. Метод моделювання на сьогодні є найбільш ефективним, оскільки при його застосуванні виявляються недоліки по складанню господарюючими суб'єктами бізнес-плану, проведення маркетингових операцій, використання прийомів активізації касового обігу, перепрофілювання виробництва відповідно до попиту і їм подібне.

При проведенні узагальнень найбільш доцільним є використання:

статистичного методу;

порівняльного аналізу;

опитування чи анкетування.

Форми експертизи про злочини в сфері економіки продиктовані процесуальними та позапроцесуальними діями слідчого, прокурора, судді при розслідуванні, розгляді та вирішенні відповідних кримінальних чи господарських справ. Необхідність постійної допомоги експертів-економістів породила дві форми використання даних судової експертизи при розслідуванні та попередженні злочинів — процесуальну і непроцесуальну. Процесуальна форма діяльності полягає у

встановленні експертом при проведенні експертизи обставин, які, на його думку, сприяли або могли сприяти вчиненню і маскуванню правопорушень та розробці на цій підставі конкретних пропозицій по їх ліквідації чи запобіганню. Діяльність експерта при застосуванні цієї форми міститься у постанові чи ухвалі про призначення експертизи відповідно до Закону України "Про судову експертизу" від 25 лютого 1994 р. та ст. 200 Кримінально-процесуального кодексу України. В них зазначено, що експерт має право вказувати в акті судової експертизи виявлені в процесі її проведення факти, які мають значення для справи [4].

Виявлені фактичні дані та заходи з попередження правопорушень повинні відображатись у дослідницькій частині висновку експерта. Пропозиції по недопущенню в наступному правопорушенні впливатимуть з результатів проведеного дослідження, мати належне обґрунтування, конкретність та аргументованість. При недоцільності розголошення встановлених експертом криміногенних обставин та розроблених заходів висновки викладаються в окремому спеціальному повідомленні, яке надсилається лише особі, за ініціативою якої призначена експертиза.

Сьогодні потребує залучення громадськості до проведення загальнодержавних заходів із подолання корупції. Одним із таких шляхів є створення при Федерації профспілок України, в тому числі незалежних, громадських структур (комітетів) по розгляду скарг і заяв громадян та підприємців про вчинення службовими особами органів влади та управління усіх рівнів, а також правоохоронних органів корупційних діянь. При таких громадських структурах доцільно створити юридичні сектори, функціями яких передбачити розгляд отриманих заяв щодо неправомірних дій вищезгаданих категорії службових осіб, правову оцінку отриманих матеріалів і подальшу їх передачу правоохоронним органам за компетенцією. Результати роботи громадських

структур при Федерації профспілок України повинні обов'язково відображатись в електронних та друкованих засобах масової інформації.

Крім того, при Федерації профспілок та її регіональних структурах доцільно створити центр моніторингу всіх засобів масової інформації, який би проводив аналіз інформації, що подається друкованими та електронними засобами масової інформації, визначав її відносність, контролював прийняття правоохоронними органами чи прокуратурою заходів по перевірці та документуванню кожного факту, а також винесення судовими органами конкретних рішень по кожній справі. Повноваження, права і обов'язки громадських комітетів при Федерації профспілок України необхідно закріпити в окремій статті Закону України "Про засади запобігання та протидії корупції".

У випадку необхідності застосування термінових заходів у зв'язку з наслідками повідомлення надсилається слідчому, прокурору, суду для негайного їх вжиття до закінчення експертизи.

Позапроцесуальна форма експертизи характеризується діяльністю експерта, яка виходить за межі процесу. Вона полягає в проведенні узагальнень експертної оцінки разом із органами прокуратури. Служби безпеки, Міністерства внутрішніх справ чи суду для виявлення обставин, які могли сприяти вчиненню правопорушення, а також передбачає підготовку відповідних узагальнень за отриманими експертними матеріалами інформацій та проведення загальнопрофілактичних заходів.

Отже, важливу роль у припиненні правопорушень у сфері економіки відіграє належна організація документування по оперативно-розшукових справах та в процесі розслідування злочинної діяльності. При проведенні такого документування неможливо обійтися без участі спеціалістів державних контрольних та податкових служб, а також установ судових експертиз. Спеціальні знання та вміння, якими володіють працівники цих установ, становлять об'єктивну основу для виявлення та кваліфікованого дослідження криміногенних обставин

злочинів, в першу чергу у сфері економіки. Поряд з цим найкращі можливості у викритті вказаних злочинів мають судово-економічні експертизи: судово-бухгалтерська, судова фінансово-кредитна, судова експертиза економіки праці, судова планово-економічна експертиза, судова економіко-статистична експертиза.

3. Напрями вдосконалення методики судово – економічної експертизи.

Ефективний розвиток нашої держави є неможливим без системи економічних заходів, що забезпечують дотримання законодавства суб'єктами господарювання. На жаль, сучасні кардинальні реформи, що здійснюються в Україні, супроводжуються криміналізацією суспільства та зростанням злочинності, особливо в економічній та фінансовій сферах. У таких випадках, для об'єктивного розслідування порушених правоохоронними органами справ та вирішення господарських суперечок у судах всіх інстанцій, залучаються фахівці, які на достатньому рівні володіють певними знаннями, навичками та вміннями в питаннях бухгалтерського обліку, фінансового контролю та економічного аналізу. Такі знання на практиці називаються спеціальними та використовуються під час провадження у справі у вигляді однієї з форм економічного контролю – судово-економічної експертизи (далі – СЕЕ).

За останні роки питаннями вдосконалення теоретико-методологічних засад судово-економічних експертиз активно займаються багато вітчизняних учених, у тому числі такі, як: Капусник К. В., Мисака Г. В., Натуркач Н. Є., Отенко В. І., Понікаров В. Д., Світлоока В. Ф., Федчишина В. В., Хомутенко О. В. та інші [3; 5; 6; 8; 9; 11 – 15]. Однак більшість вчених приділяє увагу вдосконаленню теоретичної бази та інформаційного забезпечення, не звертаючи особливої уваги на вдосконалення правового забезпечення проведення СЕЕ. Тому проблема вдосконалення правового забезпечення судово-економічної експертизи як форми економічного контролю є актуальною та своєчасною, оскільки саме ретельне та процесуально правильне проведення судово-економічної експертизи є запорукою не лише розкриття економічного злочину, але й ефективного формування та використання фінансових ресурсів держави. Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення

правового забезпечення судово-економічної експертизи як форми економічного контролю. Відповідно до визначеної мети було поставлено такі завдання: уточнити визначення поняття «судовоекономічна експертиза» як форми економічного контролю; визначити об'єкти та предмет СЕЕ; окреслити недоліки в практичній роботі судових експертів-економістів; розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення правового забезпечення діяльності судових експертів-економістів в Україні. Відправною точкою в дослідженні вдосконалення правового забезпечення судово-економічної експертизи як форми економічного контролю є визначення сутності останньої. Перш за все, слід відмітити той факт, що на законодавчому рівні надано лише визначення судової експертизи [10], а ось тлумачення сутності судово-економічної експертизи відсутнє. Через це виникають деякі розбіжності в наданні визначення поняттю саме судово-економічної експертизи. Закон України «Про судову експертизу» визначає поняття судової експертизи як «дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства» [10]. Наступним законодавчо-нормативним документом – Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [7] – врегульовано види судово-економічної експертизи, а саме: економічна (бухгалтерського та податкового обліку); фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій. Із існуючої в законодавстві класифікації видно, що судово-бухгалтерська експертиза є видом (або складовою) судово-економічної експертизи. Таким чином, визначаючи сутність судово-економічної експертизи, слід враховувати той факт, що деякі дослідники ототожнюють ці два поняття, інші – вважають судово-бухгалтерську експертизу складовою судово-економічної експертизи. До того ж, необхідно зауважити, що поняття судово-бухгалтерської експертизи почали використовувати на практиці (через те, що це поняття було

закріплено на законодавчому рівні) набагато раніше (ще за роки існування СРСР). З часом це поняття було практично автоматично замінено поняттям «судово-економічна експертиза».

Досліджуючи думки вчених з цього приводу, треба відзначити, що Хомутенко О. В. розглядає судово- економічну експертизу як процес використання експертом інформації. У своїх працях він доводить, що в ході виконання судової економічної експертизи відбувається процес збирання інформації про об'єкт дослідження шляхом заявлення експертом-економістом клопотання, її оброблення й синтезу (трансформації) в інформацію, що цікавить орган, який призначив експертизу, і має силу доказу [15].

Водночас Світлоока В. Ф. зазначає, що «сутність судово-економічної експертизи полягає в дослідженні фінансової, податкової, кредитної діяльності підприємств і виявленні факторів, які, з одного боку, можуть сприяти скоєнню зловживань та приховуванню їх наслідків, а з іншого – виступати у формі невикористаних можливостей» [12]. Понікаров В. Д., Отенко В. І., Серікова Т. Н. надають визначення поняттю «судово-економічна експертиза» та пропонують розуміти під останньою «процесуальну форму дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських і податкових реєстрів та фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають при розслідуванні економічних злочинів та судовому розгляді господарських суперечок» [8; 9].

На основі узагальнення думок вчених щодо досліджуваного поняття можна зробити висновок, що судово-економічна експертиза розглядається за таким підходами: як процесуальна форма, як процес використання інформації та як вид дослідження. До того ж ряд вчених, наводячи класифікацію фінансового контролю, однією з форм виділяють судово-економічну експертизу [1]. Виходячи з цього, а також враховуючи стан

розвитку існуючої законодавчо-нормативної бази стосовно досліджуваного питання, автором пропонується розглядати судово-економічну експертизу як форму економічного контролю та розуміти під судово-економічною експертизою процесуальне дослідження, яке здійснюється через застосування спеціальних знань, навичок та вмінь судового експерта та дозволяє вирішувати питання, що ставляться перед ним органами дізнання, досудового слідства чи суду з метою вирішення кримінальної, цивільної, адміністративної справи чи господарських суперечок. До того ж, сама судово-економічна експертиза може проводитися за різними економічними питаннями, тобто мати різний предмет дослідження. При цьому для вивчення предмету необхідним є наявність об'єкта судово-економічної експертизи. Предметом судово-економічної експертизи [9; 17, с. 125] можна вважати поставлені перед експертом-економістом органами дізнання, попереднього слідства чи суду питання щодо дослідження наданих йому документів про господарські операції для надання юридично обґрунтованого висновку судового експерта. Крім цього, предметом дослідження економічної експертизи, як зазначає В. Ф. Світлоока, можуть бути не окремі операції, а окремі види діяльності досліджуваного суб'єкта або вся його діяльність взагалі [11]. Водночас О. В. Хомутенко як предмет СЕЕ пропонує розуміти фактичні дані, які містяться в об'єктах дослідження [14]. Щодо визначення об'єкта судово-економічної експертизи, то в цьому питанні всі автори мають однаковість і стверджують, що об'єкт судово-економічної експертизи може бути визначений як перелік документів та облікових реєстрів з відображеними в них господарськими операціями, які стали предметом розслідування чи розгляду в суді [5; 8; 9; 11; 13; 14]. Судовий експерт-економіст, незалежно від сфери здійснення експертизи, від напрямку судового процесу чи справи, є активним процесуальним суб'єктом судочинства і несе кримінальну відповідальність у зв'язку з процесуальною діяльністю. У зв'язку з цим має сенс навести права, якими наділений судовий експерт згідно з Цивільного

Кримінально-процесуальними кодексами [2; 4; 7; 10; 16]: знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про подання йому додаткових матеріалів і зразків; викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів і об'єктів дослідження; задавати питання особам, які беруть участь у справі. До того ж, слід дослідити, згідно з переліченими вище законодавчими документами, на що судовий експерт не має прав, а саме: за власною ініціативною збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, про результати експертизи. Виходячи з наведеного вище, слід зазначити, що в жодному нормативно-правовому акті не йде мова про те, що судовий експерт чи відповідна експертна установа повинні виявляти та досліджувати умови, які сприяли здійсненню економічних порушень. До того ж, у законодавстві чітко не прописано, що судовий експерт-економіст повинен надавати як суб'єктам господарської діяльності, так і органам державної влади певні рекомендації щодо усунення виявлених порушень та щодо проведення певних профілактичних дій. При цьому, при проведенні судово-економічної експертизи, судовий експерт надає висновок у розрізі економічних аспектів дослідження. Правової ж оцінки діям, які сприяли вчиненню злочину (у разі виявлення останнього), судовий експерт-економіст (згідно з чинним законодавством України) надавати не має права.

Недостатні права, якими наділений судовий експерт-економіст згідно з Цивільно та Кримінально-процесуальними кодексами, значно обмежують його дії, а звідти збільшується час на здійснення судово-економічної експертизи та має місце недостатня кількість та якість доказів. На думку

автора, з метою вдосконалення процесу проведення судової експертизи та сприяння зменшенню рівня економічної злочинності в державі в галузі судово-економічної експертизи необхідно першочергово переглянути існуюче законодавство, доповнити його та розширити в розрізі надання експертам- економістам певних правових функцій. Необхідна розробка, внесення до законодавчої бази та впровадження у практику судових експертів- економістів визначеного переліку прав та обов'язків, за яких судовий експерт-економіст на свій власний розсуд за обставинами кримінальної, цивільної чи господарської справ міг би складати той перелік питань, відповіді на які могли б сприяти якомога швидшому вирішенню справи та розкриттю злочину. Нами також пропонується створити такі умови, за яких судовий експерт – економіст досліджує справу не лише в розрізі бачення її слідчим, прокурором, суддею та відповідає виключно на ті питання, які зазначені в постанові на її проведення, а самостійно, на свій власний розсуд, після вивчення матеріалів справи та вже у співпраці з тими ж органами досудового слідства, органами прокуратури чи суду, розробляє дієвий алгоритм роботи, за яким і має бути проведено судову експертизу. Важкою перепорою в роботі судового експерта- економіста є той факт, що він має досліджувати виключно надані йому документи і не має при цьому права знайомитись із суб'єктом господарювання, отримувати необхідну додаткову інформацію, тим самим унеможливаючи проведення дій, які могли б сприяти більш швидкому та якісному вирішенню справи та наданню обґрунтованого висновку судового експерта.

Так, наприклад, для дослідження питань щодо розрахунків з оплати праці будь-якого суб'єкта господарювання судовому експерту-економісту доцільно було б мати можливість виїхати на об'єкт, поспілкуватися з працівниками, визначити, хоча б і опосередковано, рівень трудової дисципліни, дослідити за допомогою різних способів та прийомів контролю необхідні йому питання. Але, відповідно до сьогоденної практики, судовий експерт-економіст змушений працювати лише з наданими (як правило, не в

достатній кількості та не завжди належної якості) документами; часто змушений подавати клопотання в правоохоронні органи і кожного разу очікувати на його прийняття до розгляду, винесення відповідної постанови і надання відповідних бухгалтерських документів. Тому такий шлях вдосконалення судово-економічної експертизи, як розширення правових функцій судового експерта-економіста у наданні йому права досліджувати суб'єкт господарської діяльності у співпраці зі слідчим, бути присутнім при виїмці необхідних фінансових документів, дозволить збільшити не лише відсоток розкриття злочинів економічного напрямку, але й зменшити безпосередньо час на проведення судово – економічної експертизи. Останнє, у свою чергу, дозволить мати державі як прямий, так і опосередкований економічний ефект. Крім зазначених вище пропозицій, як один з доцільних напрямів удосконалення судово-економічної експертизи пропонується закріплення на законодавчому рівні чітко визначених функцій судового експерта-економіста стосовно дозволу надання рекомендацій щодо усунення як вже існуючих порушень, так і з профілактики появи нових. Це пов'язано з тим, що під час судово-економічної експертизи судовий експертекономіст досліджує та аналізує ряд специфічних характеристик та ознак економічного злочину, визначаючи детермінуючі фактори його виявлення. На жаль, результатами проведеного дослідження не цікавляться органи досудового слідства, прокуратури та інші правоохоронні органи, для них головним є факт підтвердження чи спростування існування злочину, а також підтвердження цього речовими доказами. У випадку, наприклад, дослідження питань щодо розрахунків з оплати праці господарюючого суб'єкта зацікавленість визиває тільки наявність бухгалтерських і розпорядничьких документів, які мають юридичну силу. У зв'язку з цим, у висновку судового експерта було б доцільно надавати в розгорненому вигляді шляхи подолання вже скоєних махінацій, шахрайства як відносно цього суб'єкта господарювання порушника, так

і відносно всієї відповідної галузі в цілому. Крім того, після надання експертного висновку та подальших пропозицій доцільно продовжувати процес судово-економічної експертизи з метою контролю за їх виконанням у співпраці з ревізорами, аудиторами, податковими інспекторами та правоохоронними органами. Таким чином, запропоновано основні напрямки розширення правових функцій судового експерта-економіста. Реалізація зазначених на прав забезпечить: скорочення часу на проведення судово-економічної експертизи; збільшення рівня розкриття економічної злочинності; підвищення економічної обізнаності суб'єктів господарської діяльності; зменшення рівня економічної злочинності. Відсутність спеціальних програмних продуктів, які могли б використовуватися експертами-економістами при проведенні експертизи, відбивається як на якості проведення експертизи, так і на її швидкості, оскільки запровадження відповідних програмних продуктів, у т. ч. і тих, що використовуються за кордоном, – це дієвий шлях щодо вдосконалення процесу проведення судово-економічної експертизи в цілому. Особливої уваги потребує розробка автоматизованих баз даних, що містять в собі нормативно-правову базу конкретного досліджуваного питання. Крім того, достатньо актуальним є створення програми (баз даних) з питань роз'яснення окремих правових чи інших прецедентів, деяких суперечливих моментів, які могли б виникнути під час експертизи окремих економічних питань. Цей напрямок автоматизації судово-економічної експертизи забезпечить можливість фахівцю додатково вивчати зафіксовані факти, ситуації, окремі моменти та вже з урахуванням винесених відповідних висновків надавати власний висновок судового експерта. До того ж, механізм цієї дії має нагадувати механізм дії Конституційного суду України, а саме: в частині надання роз'яснень по окремих пунктах нормативно-правових актів. Така схема має містити в собі деякі структурні елементи, кожний з яких зможе надати судовому експерту-економісту варіант певного вибору. За умови постійного та систематичного оновлення такої бази, що пропонується,

у ході проведення судово-економічної експертизи з'являється можливість стосовно практичних шляхів розв'язання типологізованих експертних завдань. Це, у свою чергу, дозволяє зменшити витрати часу на розробку кроків дій кожним судовим експертом-економістом особисто та виключає помилки при прийнятті рішень. Окрім переліченого вище, пропонується запровадження міжнародного досвіду автоматизації аналітичних досліджень, а саме: створення так званих IMS – Information Management Systems – систем управління даними, завдяки яким має підвищитись продуктивність судових експертів-економістів при роботі з великими обсягами документів, має зменшитися ризик орфографічних та арифметичних помилок, підвищитися відповідність вихідних документів судово-економічної експертизи уніфікованим стандартам, має прискоритися пошук необхідної інформації і т.

Висновки

На основі аналізу та узагальнення визначень поняття судово-економічної експертизи за різними літературними джерелами автором пропонується розглядати судово-економічну експертизу як форму економічного контролю та розуміти під судово-економічною експертизою процесуальне дослідження, яке здійснюється через застосування спеціальних знань.

Основні напрямки розширення правових функцій судового експерта-економіста дозволяють вирішувати питання, що ставляться перед ним органами дізнання, досудового слідства чи суду з метою вирішення кримінальної, цивільної, адміністративної справи чи господарських суперечок. Окрім цього, надано визначення об'єкта і предмета судово-економічної експертизи. Зазначено, що діяльність судового експерта-економіста та межі його компетенції чітко врегульовані процесуальним законодавством. Систематизовано існуючі недоліки в практичній діяльності судових експертів-економістів та запропоновано напрями вдосконалення правового забезпечення в частині розширення правових функцій експертів-економістів через реалізацію права брати участь у розробці алгоритму дій з розкриття злочину, права на безпосередній вихід на суб'єкта господарювання та права на надання розгорнутих профілактичних заходів стосовно подальшого уникнення економічного злочину. Закріплення таких прав на законодавчому рівні забезпечить підвищення ефективності судово-економічної експертизи.

Перелік використаних джерел

1. Дікань Л. В. Фінансовий контроль: теорія та методологія : монографія / Л. В. Дікань, Ю. О. Голуб, Н. В. Синюгіна. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 92 с.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджено Наказом Міністерства юстиції України 08.01.1998 р. № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
3. Капусник К. В. Інформаційне забезпечення судово-економічних експертиз / К. В. Капусник, І. В. Губанова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2010. Вип. 9 – С. 462 – 465.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
5. Мисака Г. В. Теоретико-організаційні засади підвищення ефективності проведення судово-бухгалтерської експертизи / Г. В. Мисака // Матеріали економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_8/115_Gub.pdf
6. Натуркач Н. Є. Посилення організаційно-методичних засад проведення бухгалтерської експертизи / Н. Є. Натуркач // Облік і фінанси. – 2011. – Випуск № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/portal//2011_1/9_Natur.pdf
7. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджено Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/paran17#n17>
8. Отенко В. І. Судова бухгалтерія для менеджерів підприємств / В. І. Отенко, В. Д. Понікаров, Т. Н. Серікова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. – 560 с.

9. Понікаров В. Д. Судово-економічна експертиза / В. Д. Понікаров. – Х. : Еспада, 2008. – 272 с.

10. Про судову експертизу. Закон України від 25.02.1994р. № 4038-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=4038-12](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=4038-12)

11. Світлоока В. Ф. Місце економічної експертизи у сфері економічних відносин / В. Ф. Світлоока // Управління розвитком. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/884/1/Світлоока%20В.Ф.%20Місце%20економічної%20експертизи%20у%20сфері%20економічних%20відносин.pdf>

12. Світлоока В. Ф. Місце і роль економічної експертизи в сфері державного контролю економічної діяльності / В. Ф. Світлоока // Ефективна економіка. – 2011. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>

13. Федчишина В. В. Методика судово-бухгалтерської експертизи і підходи до визначення / В. В. Федчишина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : eztuir.ztu.edu.ua/1786/1/36.Pdf

14. Хомутенко О. В. Про предмет і об'єкт судової економічної експертизи / О. В. Хомутенко, С. В. Кудряшова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2010. Вип. 10 – С. 553 – 561.

15. Хомутенко О. В. Застосування інформаційного підходу до вивчення судово-економічної експертизи як процесу взаємопов'язаних операцій з інформацією / О. В. Хомутенко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць. – Х. : Право, 2009. – Вип. 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2009/Номутенко.pdf

16. Цивільно-процесуальний Кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.

17. Шарманська В. М. Судова бухгалтерія / В. М. Шарманська, С. О. Шарманська, І. В. Головка. – К. : ЦУЛ, 2008. – 454 с.